

В.С. Савчук, член-кор. НАНУ, д-р екон. наук,
професор, завідувач кафедри політичної економії —
обліково-економічних факультетів
КНЕУ імені Вадима Гетьмана

МІЖНАРОДНА, АБО ГЛОБАЛЬНА, ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ

АНОТАЦІЯ: у статті аналізуються причини та чинники формування предмету важливого напрямку у сучасній політичній економії — міжнародної, або глобальної, політичної економії, пропонується бачення автором сутності об'єкта та предмета її досліджень;

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобалізація, міжнародний поділ праці, усупільнення виробництва, світове господарство, ТНК, цивілізаційна парадигма, міжнародна політична економія, квазіекономіка;

АННОТАЦИЯ: в статье анализируются причины и факторы формирования важного направления в современной политической экономии — международной, или глобальной, политической экономии, предлагается авторское понимание сущности объекта и предмета ее исследований;

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: глобализация, международное разделение труда, обобществление производства, мировое хозяйство, ТНК, цивилизационная парадигма, международная политическая экономия, квазиэкономика;

ANNOTATION: formation of the causes and factors of important subject in modern political economy — international, or global political economy have been analyzed in the article. The author's understanding of the research nature of the object and subject of modern political economy has been offered.

KEYWORDS: globalization, international division of labor, the socialization of production, the world economy, TNCs, civilizational paradigm, international Political Economy, quasi-economy.

Виникнення міжнародної політичної економії пов'язане із специфікою реальних процесів у системі економічних відносин світового господарства у другій половині ХХ—на початку ХХІ ст., зокрема, переходом цих відносин у якісно новий стан в умовах їх глобалізації, що викликає потребу у подальшому розгортанні інституціонального поля предмету сучасної політичної економії.

Об'єктивними чинниками глобалізації економічних відносин стали, насамперед: динамізація процесу усупільнення виробни-

цтва, праці, капіталів в умовах поглиблення та збагачення інституціональних та інструментальних форм міжнародного поділу праці; завершення, в основному, процесу формування матеріальної основи розвитку нового технологічного способу виробництва на планеті — ТНК, сітьової економіки, і, водночас, нових політичних національних, міжнародних та наднаціональних політичних, фінансових, господарських інститутів; дифузія нових, для більшості регіонів планети, соціальних стандартів життя, праці, які так чи інакше впроваджуються в багатьох країнах і регіонах планети.

Подібні зміни викликають нагальну необхідність дослідження та прогнозування можливих варіантів розвитку світового господарства, світової системи економічних і соціальних відносин, напрямів і форм трансформації політичних та економічних інститутів, як в окремих країнах, регіонах, так і в цілому на планеті, на концептуальному рівні та на рівні моделювання з метою забезпечення науково вираженої основи для прийняття рішень щодо шляхів, форм, інструментів економічного та соціального розвитку.

Така потреба викликала цілу низку теорій, пов'язаних із аналізом проблем і суперечностей у системі відносин між країнами розвиненими та країнами що розвиваються, теорій глобалізації, економічних та соціальних наслідків транснаціоналізації економічної діяльності тощо. Водночас, не завжди такі дослідження проводилися на основі системної цивілізаційної парадигми, яка б унеможливлювала націленість учених на розв'язання лише прикладних за характером проблем, використання суто ідеологічних, заполітизованих підходів до розуміння змін, що відбуваються в економічних і соціальних зв'язках між окремими державами, регіонами тощо*.

За цих умов саме дослідження політико-економічного характеру, яке націлене на вивчення природи, закономірностей трансформації та тенденцій розвитку взаємозв'язків між політичними та економічними процесами з позицій формування певної концепції та конструктивної прогностичної моделі спрямованості якіс-

* Прихильність, зокрема, багатьох теоретиків і політиків до так званої неоліберальної глобалізації — «специфічного варіанту інтернаціоналізації господарського, політичного та культурного життя людства, орієнтованого на форсовану економічну інтеграцію у глобальних масштабах із максимальним використанням науково-технічних досягнень і вільно-ринкових механізмів та ігноруванням національних утворень, багатьох соціальних, культурно-цивілізаційних і природно-екологічних імперативів що склалися» [Малевицкий С.О. Экономика, экономические теории: эволюция западных концепций глобализации (Статья первая) — 2002 г.] не дозволяє, на наш погляд, глибоко, усебічно, а головне, перспективно окреслити перспективи, характер, форми та результати економічних і соціальних змін на планеті внаслідок динамізації процесів глобалізації.

них змін у системі економічних, соціальних та політичних відносин на планеті з метою забезпечення сталого економічного розвитку світового суспільства на віддалену перспективу, видається необхідним, своєчасним і бажаним. Поле ж такого дослідження і стає предметом нового напрямку у політичній економії — міжнародної політичної економії.

Процеси становлення світового господарства як цілісної системи, із певною інституціональною структурою, мають об'єктивний характер, починаються досить давно і можуть бути дослідженими у просторі та часі. Специфічною особливістю функціонування цілісних систем є те, що їх функціонування, взаємодія та взаємовпливи різних структурних елементів, під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів породжують нову якість, ведуть до розвитку та трансформації самої системи. Саме такою новою якістю світової економічної системи і виступає сьогодні глобалізація процесів суспільного розвитку. Ця нова інтеграційна форма та якість знаходить свій прояв у появі потреби в уніфікації певних правил гри для всіх учасників світового господарства; у нових формах управління світовою економікою, які мають враховувати інтереси не тільки національного (у його взаємодії із іншим національним) але й наднаціонального, до того ж не тільки у межах інтересів ТНК, але й загального, спільного для всього людства; у появі нових закономірностей політичної діяльності окремих національних держав, коли вони вже не можуть бути самостійними у прийнятті усіх необхідних рішень щодо функціонування національної економіки, та й власне країни; в обмеженні альтернатив вибору цілей та інструментів розвитку окремих країн, окремих регіонів з боку світового співтовариства і в інтересах цього співтовариства, хоча механізми такого впливу ще перебувають лише у стадії формування, тощо. Чинниками ж, які прискорюють у сучасних умовах глобалістські тенденції у світі, та інституціональними формами, в яких ці тенденції реалізуються, виступають, насамперед: науково-технічна революція, діяльність транснаціональних корпорацій в умовах цієї революції, інформаційна революція, соціалізація економічного життя в країнах, глобалізація проблем безпеки (екологічної, сировинної, продовольчої, ядерної тощо), економічна політика розвинених держав та міжнародних фінансово-кредитних організацій. Ці фактори можуть забезпечувати, як позитивну динаміку та результати глобалізації, так і негативні наслідки цього процесу.

Окреслені вище чинники, кожен по своєму, сприяли динамізації руху капіталів у всьому світі, формуванню якісно нового

стану кредитних відносин, світової грошової системи тощо, посилюючи залежність системної рівноваги на національному, міжнародному та наднаціональному рівнях від основних орієнтирів та можливостей розвитку фінансової системи.

Комп'ютеризація, технологізація (поява та швидке впровадження в обіг різновидів електронних грошей), широке запровадження мікропроцесорної техніки, телекомунікацій, цифрових технологій наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. помножене на принципи неолібералізму та монетаризму стали тією базою, що спричинила швидке формування тріступеневої моделі глобалізації процесів регулювання фінансових потоків, здешевлення, отже більшу доступність кредитів більшості суб'єктів світової економіки і, водночас, більшу залежність і контрольованість їх діяльності з боку міжнародних фінансових інститутів та окремих розвинених країн.

Саме у 80-ті — 90-ті рр. ХХ ст. остаточно сформувалася система інститутів та інструментів глобального впливу на рух фінансових засобів у всіх значних ланках світового господарства, яка включає національні, міжнародні та приватні фінансові інститути; світову резервну валюту; глобальний борг; феномен глобального ризику тощо. Водночас, в умовах, коли концепція монетаризму стала домінуючою при формуванні економічної політики у багатьох країнах світу, роль національних фінансових інститутів значно підвищилася, оскільки національні банки окремих країн перебирають на себе частину функцій держави по управлінню господарською системою за допомогою кредитно-грошових методів. Однак їхня політика навіть на національному рівні не є повністю самостійною, оскільки знаходиться у системі зв'язків із фінансовими інститутами та інструментами, що обслуговують та забезпечують глобальний рух капіталів, фінансових засобів, часом у віртуальному полі потоків цих засобів. Провідну, якщо не визначальну роль тут відіграють міжнародні валютно-фінансові інститути. Недаремно, мабуть, окремі вчені визначають фінансову глобалізацію як «одночасно і життєву субстанцію й інтегральний символ глобалізації кінця ХХ століття». На їх думку, у цьому явищі «зійшлися воедино економічна інтеграція, повсюдна інформатизація та транснаціональна комунікація». Тут же проявився і дух «нового універсалізму», який замінив проект універсального громадянського суспільства на ідею глобального планування і контролю за перерозподілом ресурсів», а ідеологію чесної праці на ідеологію фінансового успіху [1]. Разом із тим, слід визнати той факт, що довгострокова орієнтація ТНК на тех-

но-фінансову стратегію та політика делокалізації виробництва в сучасних умовах багато в чому співпадає з потребами та інтересами національних економік постколоніальних і посткомуністичних держав. З одного боку, об'єктивні процеси глобалізації, що прискорюються суб'єктивними зусиллями найпотужніших в економічному плані країн, значно скорочують можливості самостійного вибору варіантів та інструментів формування власних конкурентно спроможних національних господарських систем країнами, що розвиваються. Однак, з іншого — діяльність ТНК, так чи інакше, сприяє формуванню таких систем — шляхом колосальних інвестицій, організації виробництва сучасних видів продукції, втягування національних підприємств і підприємців в орбіту специфічних проявів міжнародного поділу праці: у формі внутрішньо фірмових зв'язків, про що вже йшлося вище, створення підприємницьких мереж тощо.

Зокрема, внутрішньо фірмовий поділ праці в середині ТНК, виступаючи однією з форм реалізації, різновидом міжнародного поділу праці, об'єктивно забезпечує, на певному етапі розвитку, якщо не тотожність, то взаємозалежність інтересів ТНК та національних держав. Адже ТНК, зацікавлені в ефективному, мобільному та гнучкому функціонуванні усіх ланок, підрозділів, кооперативних зв'язків всередині системи, змушені, до певної міри, формувати їх мережу на всьому територіальному просторі своєї діяльності за однаковими принципами, такими як: забезпечення високого рівня компетентності та відповідальності працівників, що, відповідно, стає можливим у разі наявності достатньої кількості національних високоосвічених кадрів, як зайнятих безпосередньо у сфері виробництва, так і в галузях технологій і менеджменту; забезпечення ефективної системи мотивації до праці, за допомогою, як економічних, так і позаекономічних важелів; створення розвиненої й достатньо потужної банківської системи, здатної забезпечити мобільне, прозоре просування інвестицій, акумуляцію заощаджень населення для подальшої їх капіталізації; підтримка стабільної макроекономічної та політичної ситуації в країні тощо.

Такі підходи ТНК до функціонування на ринках посткомуністичних країн, або країн, що розвиваються, викликають (і тут можна говорити про взаємність інтересів) потребу в активній діяльності національних держав, у відповідній економічній політиці, яка б проводилась, насамперед, у таких напрямках, як: забезпечення громадянам певного рівня економічних і політичних свобод; забезпечення чітких гарантій у сфері відносин власності; за-

безпечення вільного доступу до усіх ступенів освіти; підтримка, в тому разі й інвестиційна, економічних проектів загальнонаціонального та регіонального значення; забезпечення принципу єдності економічного зростання та зростання добробуту більшості населення; зменшення соціально-економічної нерівності різних верств населення, в тому разі й за рахунок проведення ефективних аграрних реформ; сприяння підвищенню платоспроможного попиту, як на продукти харчування, так і на промислові високо-технологічні товари, що, водночас, сприятиме зростанню потужності національного внутрішнього ринку, отже й подальшому розвитку економіки.

Можна зазначити, що багато в чому реалізація інтересів ТНК та цілей національної економічної політики, там де влада змогла забезпечити більш-менш цивілізоване їх поєднання, сприяла значному просуванню країн, що розвиваються, вперед по шляху індустріалізації, забезпечення стійких темпів економічного зростання, інтеграції у світове економічне співтовариство, систему вільних торговельних відносин. Тому ми не можемо повністю погодитися із думкою дослідників, які вважають, що нерівність, яка зберігається, є результатом лише «далеко не справедливого й нерівномірного співробітництва у наші дні», що «однобічні переваги глобалізації поглиблюють нерівність умов, залишаючи багато країн і регіонів на периферії прогресу й навіть поза його сферою», «що ситуація поліпшилася лише в Азії» [2]. Структурні зміни в народногосподарському комплексі під впливом дії ТНК та економічної політики взаємодіючих з ними національних держав, національного капіталу, викликали до життя, як мінімум, дві позитивних тенденції, що визначають оптимістичні перспективи у довгостроковому періоді для економік і народів цих країн: 1) входження значного числа нових економік у світовий товарообіг та в єдиний інформаційний простір у якості конкурентоспроможних і, у значній мірі, рівноправних суб'єктів і партнерів; 2) соціалізацію економічного життя в цих країнах.

Характеристика сутності, інституціональних форм, перших економічних та соціальних наслідків процесу глобалізації викликає, як це вже зазначалося, нагальну потребу глибокого теоретичного осмислення закономірностей, чинників, проблем і суперечностей цього складного та відносно нового явища суспільного життя. За цих умов поява міжнародної політичної економії, яка, в рамках сучасної політичної економії, має певну специфіку інституціонального поля об'єкта та предмета досліджень, категорій, законів та інституціональних форм, поза розумінням сутності та

принципів використання яких неможливо забезпечити формування важелів впливу на мінливі чинники глобалізації, є абсолютно логічною, доцільною та своєчасною.

Що ж уявляє собою міжнародна політична економія? На наш погляд, *об'єктом* досліджень міжнародної політичної економії виступає сучасна глобалізована економіка планети в цілому, а *предметом* — політичні, економічні, соціальні інститути та конкретні інституціональні форми, що визначають і регулюють сутність, характер, поле, спрямованість та результативність зв'язків і відносин між основними суб'єктами міжнародного економічного життя.

Безперечно, таке визначення об'єкту та предмету міжнародної політичної економії передбачає також окреслення основних законів і закономірностей розвитку процесів глобалізації в усіх сферах економічного та соціального життя планети, оскільки поза виявленням цих закономірностей практично неможливо сформувати як концептуальне бачення внутрішніх причин і важелів глобалізації, так і теоретичну прогностичну модель, яка б дозволила проводити виважену, реалістичну економічну політику щодо узгодження та реалізації національних, регіональних, наднаціональних економічних, соціальних та інших форм інтересів у їх динаміці. Інституціональне поле предмета міжнародної політичної економії формується, насамперед, під впливом сучасних поглядів на сутність і функції політекономії взагалі. Зокрема, ми вже наводили приклад визначення предмету політичної економії сучасними теоретиками США, Великої Британії, Австралії тощо, які визначають цю науку як таку, що *розглядає політологію та економічну науку в якості єдиного предмету, змістом якого є вивчення взаємозв'язків між політичними та економічними процесами*^{*}.

Подібний підхід, на наш погляд, при всій його суперечливості^{*}, дозволяє, водночас, ґрунтовно та усебічно досліджувати економічні процеси на планетарному рівні саме в рамках міжнародної політичної економії, оскільки поза окресленням, вивченням і

^{*} Див. більш детально навчальний посібник: Ю.К. Зайцев, В.С. Савчук. Сучасна політична економія. — К.: КНЕУ, 2011.

^{*} Зокрема, дослідники проблем методології аналізу складних об'єктів зауважують, що не зважаючи на всі успіхи нової політичної економії, продовжують існувати дві «міждисциплінарності» — політологічна та економічна. Перша інтегрована у другу лише частково. Як наслідок, багато важливих та цікавих концепцій опиняються поза полем уваги економістів. Політологи більш відкриті для використання економічних методів, але це, на жаль, не виключає проблем викривлення інформації при запозиченні теоретичних концепцій.

використанням ключових політичних інститутів національного та наднаціонального рівня в їх взаємозв'язку, взаємовпливах і взаємозалежностях, фактично неможливо дослідити сутність, характер, тенденції та можливу динаміку розвитку відносин, що відбуваються в економічному та соціальному житті планети, окремих її регіонів, країн.

На користь такого розуміння природи, завдань, функцій і ролі міжнародної політичної економії свідчить спрямованість цілої низки досліджень, об'єктом яких стала глобалізована економіка, а предметом — політичні, економічні, соціальні інститути та конкретні інституціональні форми, що визначають і регулюють сутність, характер, поле, спрямованість та результативність зв'язків і відносин між основними суб'єктами економічного життя в умовах глобалізації. Серед авторів таких досліджень можна назвати, наприклад, зокрема, таких відомих економістів і політологів, як, П. Штомпка, І. Уоллерстайн, Уебстер, Тофлер, Ф. Фукуяма, В. Іноземцев, А. Неклеса, Е. Кочетов, Д. Лук'яненко та ін.

Отже, міжнародна політична політекономія, насамперед, прагне визначити сутність, тенденції, спрямованість економічних і соціальних процесів, що відбуваються на планеті під впливом таких об'єктивних чинників, як усупільнення виробництва і праці, поглиблення міжнародного поділу праці через кооперацію та інтеграцію економічного життя, пов'язаного із спільними для усіх країн проблемами зростання добробуту, безпеки, умов відтворення та розвитку людини, країни, світу в цілому.

Серед окреслених вище проблем теоретичних досліджень у предметному полі міжнародної політичної економії, насамперед, можна виділити ряд позицій, пов'язаних із певною невизначеністю характеру, або й негативними тенденціями у процесах глобалізації, що є небажаними для людства, окремих країн та регіонів. Зокрема, це, наприклад, підміна трансформаційних (еволюційних) процесів інтернаціоналізації економічного та соціального простору в межах планети суб'єктивною уніфікацією певних правил гри, за яких інтернаціоналізація виробничих і торгових трансакцій у значній мірі залишається пов'язаною із внутрішньо системними процесами та операціями ТНК та між філіями ТНК. Така господарська уніфікація породжує, на думку багатьох дослідників, тенденцію для виникнення безособової, анонімної економічної влади, наднаціонального неоекономічного континіума, який об'єднує на основі універсальної мови прагматизму світські і посттрадиційні культури різних регіонів планети [3].

Безособовість же економічної влади, до того ж у світовому масштабі, потенційно здатна створити умови для підриву сформованої у повоєнні роки окремими державами, а згодом, і цілими регіонами, системи соціальних, економічних, політичних інститутів, які забезпечували рівновагу усіх ланок суспільного життя в умовах домінування ринкової моделі господарювання.

Процеси глобалізації, що відбуваються у світовому суспільстві, динамізують взаємодію не тільки і не просто різних моделей національних економічних і господарських систем, але й різних типів і форм цивілізацій, що історично склалися у різних регіонах планети. Такий процес безперечно є позитивним і бажаним. Об'єктивні закономірності формування та функціонування глобалізованого простору передбачають еволюційну гармонізацію взаємозв'язків цих цивілізацій, їх добровільне взаємопроникнення, дифузію, взаємовпливи. Бажання ж домінуючої сьгодні на планеті групи найбільш розвинених країн, які до того ж мають історично та генетично споріднені цивілізаційні риси, прискорити процеси глобалізації шляхом нав'язування силою економіки, політики тощо, лише своєї уяви, свого бачення принципів та форм розвитку економіки, культури, духовності в окремих державах, регіонах, провокує опір, протистояння з боку найбільш сталих і активних представників тих чи інших регіональних цивілізацій, що ускладнює, гальмує реалізацію таких потрібних для виживання і подальшого розвитку людства потреб в об'єднанні своїх зусиль з метою найбільш справедливого, раціонального та ефективного використання природних, технічних, технологічних, фінансових і соціальних ресурсів на благо людини і людства.

Неоднозначність, суперечливість застосування подібних підходів до розв'язання проблем міжцивілізаційного порозуміння та співпраці поглиблюється завдяки використанню ядром розвинених країн системи подвійних стандартів у застосуванні концептуальних принципів неолібералізму щодо різних суб'єктів господарювання: з одного боку — розповсюдження в усіх регіонах планети неоліберальної моделі, яка заперечує або значно обмежує втручання держави в процеси регулювання, надаючи перевагу конкуренції, автоматичним регуляторам розвитку ринкової економіки, — з іншого — поступова концентрація основних важелів управління соціально-економічними процесами, що відбуваються у національних державах у руках СФЦ (світових фінансових центрів), які намагаються проводити досить жорстку регуляторну політику стосовно принципів та умов розвитку господарських і соціальних систем окремих країн.

Сприяючи отриманню дешевих кредитів на розвиток економіки, фінансова глобалізація, водночас, спричиняє тенденцію до формування «політики запобігання, підлабузництва» з боку країн-боржників, створенню механізмів, за допомогою яких стає можливим управління фінансовими і борговими проблемами і навіть власністю країн, що розвиваються, в інтересах ТНК і основних країн Заходу, поглиблює соціальну диференціацію, збільшує безробіття тощо. Наприклад, доля західного капіталу у корпоративній власності країн Периферії збільшилася наприкінці ХХ ст. порівняно із роком 1970-м майже у 200 разів [4]. Глобалізація у фінансовій сфері, процесами становлення якої керують в основному міжнародні фінансово-кредитні інститути (як міждержавні так і приватні), породжує, як одну із форм свого існування, спекулятивну квазіекономіку, полем функціонування якої стають валютно-фінансові ринки (обсяги операцій на них у десятки разів перевищують реальні потреби у фінансах міжнародної торгівлі) та ринки вторинних цінних паперів (вартість яких у багато разів перевищує світовий валовий продукт).

З одного боку, така квазіекономічна діяльність вже сама по собі здатна підвищувати рівень ризику щодо збереження рівноважного стану глобалізованої економіки, з іншого — породжує спокусу використовувати систему ризиків для забезпечення егоїстичних інтересів окремих держав, корпоративних угруповань тощо, балансуючи на грані глобальної кризи (яскравим підтвердженням чому стала світова криза 2008—2009 рр.). Окремі вчені говорять навіть про те, що «теоретично можна уявити контури та сформулювати стратегічні коди четвертого виду глобальної гри — контрольованої деструкції або організованого хаосу, що логічно завершує ствердження на планеті особливого, неорархізованого середовища, яке ще більш віддалене від тих ідеалів світового громадянського суспільства, що декларується» [5].

Безперечно, теоретичний аналіз об'єктивних основ і суб'єктивних чинників, що зумовлюють специфіку економічних, соціальних і політичних відносин на міждержавному, міжрегіональному та на суб'єктно-індивідуальному рівні у процесі глобалізації, окреслення основних закономірностей, принципів, найбільш ефективних, з позицій гармонізації інтересів більшості суб'єктів відносин, інституціональних норм і форм узгодження цих інтересів при прийнятті рішень, можливі, насамперед, в інституціональному полі сучасної політичної економії та її важливої складової — міжнародної, або глобальної, політичної економії.

Література

1. Неклесса А. Реквием XX веку // МЭМО. — 2000. — № 2. — С. 11.
2. Горбачев М.С. и др. Грани глобализации: трудные вопросы современного развития. — М.: Альпина Паблшер, 2003. — С. 116.
3. Актуальные вопросы глобализации // Мировая экономика и международные отношения. — 1999. — № 4. — С. 42.
4. Хорос В. Глобализация и периферия // Мировая экономика и международные отношения. — 1999. — № 12. — С. 118.
5. Неклесса А. Реквием XX веку. — Мировая экономика и международные отношения. — 2000. — № 2. — С. 12.

Статтю подано до редакції 15.08.11 р.

УДК 330.101

Т.В. Гуровська, асистент кафедри економічної теорії
Національний університет водного господарства
та природокористування

ПОЛІТИЧНА РЕНТА ЯК ЦЕНТРАЛЬНА ПРОБЛЕМА НОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена обґрунтуванню сутності політичної ренти в контексті теорії суспільного вибору.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: рента; політична рента; політичний ринок; теорія суспільного вибору.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена обоснованию сущности политической ренты в контексте теории общественного выбора.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: рента, политическая рента, политический рынок, теория общественного выбора.

ANNOTACION. The article is devoted to the explanation of the nature of rent-seeking in the context of public choice theory.

KEY WORDS: rent; rent-seeking; political market; public choice theory.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток продуктивних сил та виробничих відносин у ХХ ст. призвів до значного ускладнення світового господарства. У суспільстві, що стрімко глобалізується і переживає перехід до постіндустріалізації, велику роль почали відігравати політичні відносини, які активно впливають на економічне життя кожної країни. Вплив економічних факторів на політич-